

Справедливата стойност, като подход за оценка на биологичните активи и селскостопанската продукция

Ивайло Тончев

Fair Value as Approach to the Valuation of Biological Assets and Agricultural Produce

Ivaylo Tonchev

Abstract

The evaluation is inevitable and widely applicable characteristics to reporting object. Independently of the branch, it is integral part of the publication to financial and accounting information for the companies and their property and financial status. In the last years the feasibility of the concept of fair value step up through series of changes in accounting standards (IAS, NAS). An work was made attempt an overview of the different authors opinions for the fair value, its used, as well as native positive and negative sides. It was made ascertainment and summaries the result of which were made recommendations.

Keywords: accounting, evaluation, fair value, historical coast, agriculture, biological assets, agricultural products.

С бурното развитие на икономическия и финансов живот по цял свят, нестихващите желания за по-висока доходност, покачване на изискванията на външните потребители към информация в годишните финансови отчети (ГФО) и стремежът на международните счетоводни тела да ги задоволят увеличи полето за прилагане на концепцията за справедливата стойност. В контекста на всичко това освен финансовите активи и отделни групи ДМА (например инвестиционни имоти и др.) попадна един цял отрасъл, селското стопанство.

През последните години силно се засили спорът и диалогът между научните тела относно коя концепция е по-подходяща за представяне на имущественото и финансово състояние на предприятията. Спорът за или против концепцията на справедливата стойност и историческата цена те първа ще се задълбочава и обогатява с примери от практиката. Всичко тава ще се случва в резултат на по-широкото въвеждане на концепцията за справедливата стойност.

На база посоченото, може да се дефинира целта на настоящата разработка – да се изследват мнения и становища на автори касаещи концепцията за справедливата стойност.

Съгласно вече отменения Закон за Счетоводството [16] (Допълнителни разпоредби §1 т.3) „Справедлива цена“ е сумата, за която един актив може да бъде заменен или един пасив може да бъде погасен при пряка сделка между информирани и желаещи осъществяване на сделката купувач и продавач. Тя е продажна цена, борсова цена или пазарна цена. Счетоводен стандарт (СС) 41 определя справедливата стойност като „сумата, за която биологичните активи и селскостопанската продукция могат да бъдат разменени в пряка сделка между информирани и желаещи, осъществяването на сделката купувач и продавач към настоящия момент“ [12]. С новата редакция на Общите разпоредби на Националните счетоводни стандарти (НСС) това понятие се дефинира, като „...сумата, за която даден актив може да бъде разменен или даден пасив може да бъде уреден, в сделка между информирани и желаещи осъществяването на сделката страни, при справедливи пазарни условия“ [15]. Съгласно МСФО 13 справедливата стойност е „цената, получена за продажбата на актив или платена за прехвърлянето на пасив в обичайна сделка между пазарни участници към датата на оценяване“ [14].

Разбира се при един по задълбочен прочит и анализ на МСФО 13 и дефиницията в

него, някои колеги биха дали разграничение на справедливата стойност на входяща и изходяща, т.е. цена купува и цена продава. Стандартът изрично посочва използването на **изходящата цена**, цената от гледна точка на продавача, притежателят на актива или прехвърлителя на пасива.

Справедливата стойност сама по себе си представлява онази оценка за счетоводния обект, било то актив или пасив, която най-пълно, ясно и достоверно би удовлетворила интересите, както на продавача, така и на купувача, т.е. пресечната точка на тяхната удовлетвореност и задоволеност от полученото срещу даденото.

Мнозина са авторите писали относно същността, идеологията на оценката по справедлива стойност. Някои от тях са Ф.Филипова, Сн.Башева, Т.Рупска, Н.Александрова и др. Сн.Башева определя концепцията за справедливата стойност като опит за преодоляване на недостатъците на съществуващите до момента модели. Модел целящ „... отчетите да представят полезна информация за вземане на управленски решения, в това число и за определяне икономическата стойност на предприятието ...“[3]. Друга причина, която изтъква цитираната авторка е „интересът на потребителите (инвеститори, кредитори и др.) вече е насочен към определяне способността на предприятието да генерира парични потоци и парични еквиваленти, времето и сигурността на бъдещите парични потоци, а не към самите налични пари.“[3]. Ф.Филипова отбелязва, че бордът по МСС „... се стреми да увеличи полезността на информацията за инвеститорите, а през последните години – и за кредиторите. А за да постигне тази своя цел, счетоводната информация следва да притежава две основни качествени характеристики: уместност и надеждност.“[6]. Тя още допълва, че характеристиките на информацията могат да присъстват в различно съотношение, като при прилагането на историческата цена се постига по-надеждна информация, но по-малко уместна, съпоставена с информацията, получена от финансовите отчети, изготвени по справедлива стойност. Н.Александрова цитира Mueller „Квинтесенцията на финансовото счетоводство се състои от две измерения – оценка и представяне“[7]. Авторката, сходно на Ф.Филипова, пишейки за “качествения” аспект на оценката в счетоводството, дискутира определянето на възстановимата стойност на актив чрез преценяване на стойността му в употреба, т.е. чрез преценяване на бъдещите парични потоци, свързани с него. Израз на същият аспект е и обвързването на балансовата стойност на дълготрайните активи с **очакваните икономически изгоди**. Не пропуска да отбележи и една много важна особеност, а именно наличието на „субективистичен елемент“. „При това под субективност не следва да се разбира пристрастност от гл.т. на конкретен човек, а по-скоро **преценяване (отсъждане) от гледна точка на предприятието**“. Може да се заключи, че така дефинирана субективността игнорира намеренията и възможността на съставителите и управителите за манипулиране на оценката (имайки в предвид надценяване или подценяване на качествата и възможностите на оценявания обект), но дава предпоставка за оценка на обекта не от гледна точка на неговото текущо приложение, а в бъдеще (т.е. възможно е управлението да манипулира оценката посредством представянето му по оценка касаеща доходност различна от текущата). В същото време, сама по себе си, тя дава възможност за представяне на идентични отчетни обекти с различни оценки, обосновани от виждането за потребност, приложимост и икономическа изгода на актива.

В резултат на представените мнения и разбирания за справедливата стойност, може да се обобщи, че целта, задачата и очакваният ефект - полезност от към информационна обезпеченост и задоволеност при прилагане на справедливата стойност, са насочени най-вече към външните потребители на финансово-счетоводна информация. Това се постига, първо, посредством по-високата уместност, по-голяма сравнимост; второ, чрез по-реалистична представа на финансовото състояние на предприятието и неговите финансови резултати към определен момент.

Ив. Душанов посочва, че „самата същност на концепцията за справедливата стойност предполага счетоводно признаване, както на нереализираните загуби от промяната в стойността, така и нереализираните печалби. Това е и основното различие между двата счетоводни модела – модел на историческата цена и модел на справедливата стойност.“[5]. Извършвайки сравнение между двата модела относно спазването на принципа на предпазливостта, той прави следното заключение: „Моделът на справедливата стойност допуска признаване и на нереализирани приходи, които са резултат от повишаване на цените на активите.“[5]. Б. Йонкова съзира в концепцията за справедливата стойност, както и в извършените и извършващите се промени на счетоводните стандарти за по-широкото ѝ приложение „... добронамерени промени в счетоводните стандарти откриват нови възможности за манипулиране (използване на справедливата стойност е добър пример за това)“[10]. Тази и други предпоставки и пропуски тя дефинира като „креативно счетоводство“. Креативното счетоводство може да се определи като:

- „процес, при който счетоводителите използват своите знания по счетоводство с цел да манипулират позициите в отчетите на дружествата“[10];
- „използване на агресивни техники с цел създаване на по-високи финансови резултати, по-висока доходност на акция“[10];
- „Най-общо креативното счетоводство е манипулиране на финансовите числа, обикновено в рамките на буквата на закона и счетоводните стандарти, но много извън или срещу техния дух и със сигурност без да се осигурява „вярна и честна“ представа за финансовото състояние и финансовите резултати на дадена компания“[10].

От така изведените дефиниции е видно, че концепцията за справедливата стойност не е причина за финансови злоупотреби от страна на управители, съставители, участници на финансови пазари, а по-скоро *предпоставка*.

Н. Орешаров твърди, че „счетоводната политика може съществено да повлияе върху общото впечатление за предприятието, представено чрез финансовите отчети, включително и върху аналитичните показатели, изчислявани на основата на тези финансови отчети, без по същество да има промяна върху базисната способност на предприятието да генерира печалба и парични потоци. Потенциалното влияние на счетоводната политика е особено важно там, където счетоводните стандарти позволяват избор – например, себестойност или справедлива стойност като метод за оценка на определени активи, или когато субективна преценка е необходима за извършването на счетоводни приблизителни оценки...“[8]. В своята публикация той дава и доста примери за такива възможности и предпоставки.

Жак Ришар посочва, че „въпреки привидностите, счетоводството е работа във висша степен политическа, защото отразява страничната представа за едно предприятие, а от там и за обществото.“[4]. Тази мисъл е достатъчно показателна за зависимостта и влиянието на политическата обстановка, реалност и дори олигархичност върху нормите на счетоводното законодателство.

В крайна сметка счетоводството не е и не трябва да е самоцелна работа, търсеца занятие на група хора, то трябва „да се превръща от информационна система на миналото и настоящето в информационна система за определяне на бъдещето; да се развие неговата футурологична функция и то да стане източник на информация за всестранно и задълбочено анализиране и оценяване на фирмата като база за определяне на бъдещето ѝ.“[9]. Счетоводството освен да отчита, то трябва и да представя бъдещите възможности на предприятието, но дали това е постигнато в сектор селско стопанство с прилагането на концепцията за справедливата стойност, е продължаващ открит въпрос.

Справедливата стойност, като концепция за оценка в този сектор се формира при спазване/съблюдаване на разписани критерии, целящи унифициране на създадената информация посредством ГФО, както и нейната по-голяма сравнимост и уместност. Тези

задачи **не са постигнати**, имайки в предвид следното:

⇒ Информацията от активен пазар, касаеща текущото ценово ниво на оценявания обект се коригира с разходи за продажба. Последните представляват едни хипотетични разходи (документално и нормативно, дори било то вътрешно, необосновани), касаещи реализацията на продукцията, което дава възможност за манипулиране на оценката за представяне, а от там и на финансовия резултат. Съгласно разпоредбите на новоприетия Закон за счетоводството „**чл.9 Не се допуска: т.1** отчитане на стопански операции в извънсчетоводни книги или регистри; **т.2** счетоводно отчитане на фиктивни или недостатъчно идентифицирани сделки, **несъществуващи разходи**, както и задължения с неточно определен предмет, ...“[17]. Този текст на практика обезсмисля/обезсилва разписаните постановки в специфичните стандарти (СС41 и МСС41) за извършване на корекция на справедливата стойност с разходи за продажба, поради факта, че същите не пряко/косвено се осчетоводяват посредством формираната справедлива стойност;

⇒ Източникът на справедливата стойност съгласно СС 41 следва да бъде пазарът, който предприятието **има намерение** да използва. Последното дава възможност на управлението и съставителите за един необоснован избор на източник на основна, стартова информация, касаеща оценката по справедлива стойност, което би довело до завишаване, надценяване или дори подценяване на биологичните активи и селскостопанската продукция. По този въпрос МСС 41 препраща към МСФО 13, който от своя страна дефинира основен пазар и най-изгоден пазар. Стандартът дава възможност на стопанската организация ако докаже, че няма основен пазар, да вземе цените от най-изгодния. Не бива да се пренебрегва и текста, че „предприятието не е длъжно да предприеме изчерпателно търсене на всички възможни пазари, за да установи основния пазар или при липса на такъв – най-изгодния пазар ...“[14];

⇒ Необосновеният избор на източник (пазар) на справедливата стойност и коригирането на установената пазарна стойност с разходите за продажба е едно възпрепятстване на заложената идея за сравнимост, съпоставимост на информацията. От тази гледна точка, е налице особено мнение относно уместността на така сформиранията оценка и информация.

⇒ Годишните финансови отчети съгласно действащото законодателство в Р България се изготвят до 31 Март на следващата финансова година и се представят за публикуване в Търговския регистър до 30 Юни също на следващата финансова година. Представената информация в ГФО е актуална към дата 31 Декември на съответната финансова година, за която са изготвени, но винаги тя и използваните оценки в лицето на справедливата стойност са актуални, поради доста честата липса на активен пазар към този момент. Това налага използването на последната актуална по хронология такава или алтернативни методи за оценка по справедлива стойност, не винаги отразяващи всички присъщи рискове. Така се стига до формиране и представяне на финансови резултати, които не са актуални, осъществени, реализирани. Така изготвен отчета, с дата на съставяне няколко месеца по-късна от датата, към която са актуални оценките, превръща част от информацията в него в неуместна, а дори и манипулативна.

По своята същност концепцията за справедливата стойност дава една по-добра възможност за поглед в бъдещето в сравнение със историческата цена. Някои автори определят този подход за оценка, като източник на дивиденди за акционерите и възможност за управителите „да разпределят манната небесна въз основа на обикновени надежди за печалба“[4]. Концепцията има бъдеще най-вече въз основа на погледа в бъдещето, а не само в миналото. Всичко това за да бъде постигнато, следва да се извърви път на узряване и тестване на различни регулаторни рамки в практиката. Като препоръки с цел отстраняване на някои от маркираните недостатъци при определянето на справедливата стойност, могат да се посочат следните:

- ограничаване на източника за пазарната стойност в рамките на определен регион или

последно използван клиент/доставчик, или този с най-голям обем;

- премахване на възможността за коригиране с едни хипотетични, необосновани разходи, така че от регионална гледна точка оповестените оценки да бъдат относително сравними и по-уместни;

- ограничаване признаването на приходи, породени от ценовото покачване на оценявания обект или забрана за разпределяне под формата на дивиденди от печалбата, формирана от отчетените приходи и разходи във връзка с оценката по справедлива стойност, т.е. тяхното игнориране от печалбата при нейното евентуално разпределяне към акционерите. Последните биха могли да бъдат отчитани в отделно самостоятелно перо под формата на резерви, формирани от прилагането на справедливата стойност, което също би ги включило в отчета в частта на собствения капитал и би дало възможност на външните потребители и анализатори да придобият представа за чистия формиран финансов резултат от стопанска дейност и за евентуалния резултат при продажба на активите към датата на отчета или в бъдеще.

Заклучение

В статията е извършен обзор на редица мнения на автори за концепцията на справедливата стойност. Открити са основните ѝ отрицателни страни и последствия от нейното прилагане, както и ползите, които тя притежава. Като резултат от извършените констатации, и обобщения са отправени препоръки за преодоляване на недостатъците на концепцията за справедливата стойност. Констатирани са и нормативни противоречия между Закона за счетоводството и приложимите счетоводни стандарти оказващи възпрепятстване в цялост на тяхното приложение.

Използвана литература

1. Aleksandrova, N., „Za sashtnostta i vidovete schetovodni otsenki: edno subektiv(istich)no razbirane“, mayr. „Izvestia“, nbr.3/2003yr., str.107
2. Amat Oriol (Universitat Pompeu Fabra), John Brake (Central Lancashire University, England) & Jack Dowds (Massey University, New Zealand), paper “The ethics of creative accounting”, December 1999.
3. Basheva, Sn., „Kontseptsia za spravedlivata stoynost v schetovodstvoto“, mayr. „Balgarski schetovoditel“, nbr.18/2007yr., str.19
4. Diplomatik, M., „Schetovodstvo po myarka na aktsionerite“, mayr. „Balgarski schetovoditel“, nbr.8/2006yr., str.2
5. Dushanov, Iv., i kolektiv, „Standartizatsia v schetovodstvoto“, izd. „Ikonomika Pres“, Sofia, 2009yr.
6. Filipova, F., „Otnovo za spravedlivata stoynost v schetovodstvoto“, mayr. „Balgarski schetovoditel“, nbr.22/2008yr., str.2
7. Mueller, yr.,H.Gerson, yr.Meek. Accountinyr. An International Perspective, Irwin, 1994, p.20
8. Oresharov, N., „Vliyanieto na izbora na schetovodna politika varhu vyarnoto i chestno predstaviane vav finansovite otcheti“, “Godishnik na IDES“, 2010yr., year IV, str.359
9. Pergelov, K., „Profesor Kosta Pergelov za schetovodstvoto i schetovodnata nauka i obrazovanie“, godishnik na UNSS, 2005yr., str.215
10. Yonkova, B., „Kreativnoto schetovodstvo i rolyata na nezavisimiyat finansov odit“, “Godishnik na IDES“, 2011yr., year V, str.77
11. <http://financial-dictionary.thefreedictionary.com/creative+accounting> финансов речник Farlex
12. AS 41 Selsko stopanstvo

13. IAS 41 Agriculture // Reglament (ES) №1255/2012 from 11 dekemvri 2012yr.
14. IFRS 13 Fair Value Measurement, 2013yr.
15. NAS // izm. DV nbr. 3 from 12 Qnuari 2016yr.
16. Zakon za schetovodstvootm // Otm. DV. nbr.95 from 8 Dekemvri 2015yr.
17. Zakon za schetovodstvoto // Obn. DV. nbr.95 from 8 Dekemvri 2015yr.

За контакти

ас. Ивайло Тончев

Икономически университет - Варна

tonchev@ue-varna.bg